

THEODOR CAPIDAN (1879-1953)

de
Ana-Maria POP

Anul acesta comemorăm 50 de ani de la trecerea în neființă a cunoscutului lingvist de origine aromână, Theodor Capidan, care, de-a lungul a mai bine de jumătate de veac, s-a dedicat cu seriozitate și pasiune studiului științific, rezultatul fiind o operă remarcabilă atât prin bogata și valoroasa informație pe care o conține, cât și prin varietatea disciplinelor și problemelor abordate, astfel că, după cum afirmă și Matilda Caragiu-Marioțeanu, “Se poate spune fără exagerare <înainte de Th. Capidan și după Th. Capidan>, atunci când ne referim la dialectologie română sud-dunăreană (aromână și meglenoromână), etnologie aromână, istorie a aromânilor și meglenoromânilor, raporturile lor lingvistice și extralingvistice cu popoarele balcanice, romanitatea balcanică ș.a.”¹.

Născut² la 15 aprilie 1879 la Prilep, într-o familie de aromâni, Th. Capidan a urmat școala primară în comuna natală, continuându-și apoi studiile la liceul din București și la Universitatea din Leipzig, unde a audiat cursurile renumiților lingviști G. Weigand, K. Brugmann, A. Leskien, E. Sievers și ale etnopsihologului W. Wundt.

În 1907 și-a susținut doctoratul cu teza *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*³; tot în acest an îl întâlnește⁴ pe S. Pușcariu și după cele trei

¹ Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Theodor Capidan – aromânist*, în “Limba română”, XXVIII, 1979, nr. 5, p. 486.

² Pentru informațiile biografice, vezi D. Macrea, *Școala clujeană: Theodor Capidan*, în “Cercetări de lingvistică”, VI, 1961, nr. 2, p. 254-255; S. Pop, *Theodor Capidan (15 aprilie 1879 – 1 er septembrie 1953)*, în “Orbis”, VI, 1957, nr. 2, p. 584-586; N. Ș. Tanașoca, *Theodor Capidan (1879-1953). Istoria în viziunea unui lingvist*, în idem, *Balkanologi și bizantinologi români*, București, Ed. Fundației Pro, 2002, p. 119-158; Nicolae Mocanu, *Începuturile activității științifice și publicistice a lui Theodor Capidan (1879-1953)*, în *Întâlniri între filologi români și germani* (Actele colocviului de la Cluj-Napoca, 24-26 mai 2002), Cluj-Napoca, Ed. Clusium, p. 167-179.

³ În “Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig”, XV, 1909, p. 1-88.

⁴ Iată cum descrie S. Pușcariu întâlnirea cu tânărul Capidan: “La Leipzig am cunoscut pe un tânăr Capidan, aromân de origine, care a făcut tocmai acum doctoratul din filologie, după trei ani. Mi-a făcut o impresie cât se poate de bună. Oamenii aceștia din Orient sunt meniți să dea filologi buni; știe de-acasă bulgărește, grecește, albaneza și turceasca [sic!]. Îți atrag de acum atenția asupra lui, căci n-ar trebui scăpat din ochi” (S. Pușcariu, în

luni de probă petrecute la Cernăuți⁵, începe colaborarea la *Dicționarul Academiei*, colaborare care nu va fi întreruptă decât cu câteva luni înaintea morții, când vederea îi slăbise considerabil.

După terminarea studiilor universitare a funcționat ca asistent al lui G. Weigand la Institutul Balcanic de pe lângă Universitatea din Leipzig până în 1909, când este numit profesor și director al Liceului comercial cu predare în limba română din Salonic.

O dată cu înființarea universității din Cluj, Th. Capidan este chemat într-un post de lector pentru dialectele aromân și meglenoromân, iar din 1924 este numit profesor de dialectologie sud-dunăreană și de lingvistică generală la Facultatea de Litere a universității clujene. În anii petrecuți în orașul de pe malurile Someșului, Th. Capidan își va elabora cea mai importantă parte a operei sale, beneficiind de un climat științific cu totul excepțional: pe de o parte, crearea în 1920 din inițiativa lui S. Pușcariu a *Muzeului Limbii Române* în cadrul căruia se va redacta, sub conducerea aceluiași lingvist, *Dicționarul Academiei*, precum și *Atlasul lingvistic român*, iar pe de altă parte, prezența unei echipe “de specialiști bine pregătiți și entuziaști”⁶ (V. Bogrea, N. Drăganu, C. Lacea, G. Kisch, G. Giuglea, S. Pop, E. Petrovici etc.).

În 1936 Th. Capidan este ales membru titular al Academiei Române⁷, iar în anul 1937 se transferă la Universitatea din București ca succesor al lui Iuliu Valaori la catedra de filologie comparată a limbilor clasice, unde va profesa până în 1947.

În 1948 este exclus din Academia Română, însă, la intervenția academicianului Iorgu Iordan, i s-a permis să lucreze, în calitate de colaborator extern al Institutului de Lingvistică al Academiei, la *Dicționarul limbii române*.

Interesul lui Th. Capidan s-a îndreptat, în special, spre studiul realităților sud-dunărene (aromâne și meglenoromâne), materializându-se

Scrisori către Ion Bianu, vol. III, București, Ed. Minerva, 1976, p. 471; vezi și idem, *Călare pe două veacuri*, București, EPL, 1968, p. 360-361.

⁵ “La sfârșitul săptămânii acesteia [12/25 I 1909] se împlinesc trei luni de când dl. [sic!] Capidan lucrează la mine. În timpul acesta am avut ocazia să observ de aproape cum lucrează și m-am convins nu numai că e un bun muncitor cu cunoștințe frumoase, ci și un om cu care te poți înțelege, lucru neprețuit la filologi și la români. Am deci toată garanția și cea mai bună nădejde că lucrul va merge strună. [...] Mie mi-ar fi plăcut să-l am și mai departe lângă mine, dar dacă nu se poate, n-am ce-i face. Sunt sigur, cu toate acestea, că el îmi va face ispravă bună și la Salonic. Acolo are ocaziune [sic!] [...] să învețe bine turcește și albanezește [sic!], așa că o parte din munca Dicționarului o va putea lua el de-aici înainte asupra sa” (idem, în *Scrisori către Ion Bianu*, p. 486-487).

⁶ Iorgu Iordan, *Istoria lingvisticii românești*, București, EȘE, 1978, p. 105.

⁷ Răspunsul la discursul de recepție, intitulat *Romanitatea balcanică*, a fost dat de S. Pușcariu; vezi Academia Română, Discursuri de recepție, LXVII, și în *Limbă și cultură*, București, 1943, p. 175-215 [cu modificări].

în numeroase articole, studii și culminând cu cele două valoroase monografii⁸, cărora li s-a dat justificat epitetul de *clasice*.

Principala caracteristică a operei lingvistice a lui Th. Capidan o constituie abordarea faptelor de limbă în strânsă legătură cu factorul geografic, istoric și socio-cultural⁹, astfel încât lucrările sale impresionează atât prin bogăția materialului lingvistic analizat cu rigurozitatea care i-a caracterizat întreaga operă, cât și prin numeroasele informații privind istoria, modul de viață¹⁰ și aspectele etnografice aromânești și meglenoromâne.

Theodor Capidan a avut un aport considerabil în soluționarea controversatei probleme privind teritoriul de formare a celor două populații românești sud-dunărene (aromânii și meglenoromânii). Pe baza unor particularități lingvistice (*tratamentul africatelor* (*ce, ci > arom. țe, ți; mglr. ze, zi* – doar în elementele de origine latină, fapt ce demonstrează că fenomenul este vechi și că s-a produs înainte de despărțirea dialectelor), *palatalizarea labialelor*, absența cuvintelor rotacizante precum și a formelor în care *n* a dispărut prin nazalizare (*o, grâu, frâu, brâu* pentru *ună, grânu, frânu, brânu*)), savantul aromân a susținut că în perioada anterioară despărțirii limbii române în dialecte, “dialectul meglenit [sic!] făcea parte din acea regiune din care a ieșit dialectul aromân” (*Meglenoromânii*, I, p. 59). Altfel spus, fenomenele lingvistice amintite împărțeau teritoriul românesc *primitiv*¹¹ în două zone: “una de nord, pentru

⁸ Th. Capidan, *Meglenoromânii. I. Istoria și graiul lor*, 1925, Academia Română. Studii și cercetări, VII; II. *Literatura populară la meglenoromâni*, 1928, Academia Română. Studii și cercetări, VII; III. *Dicționar meglenoromân*, [1935], Academia Română. Studii și cercetări, XXV; idem, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, 1932, Academia Română. Studii și cercetări, XX.

⁹ Așadar, afirmația lui Th. Capidan din *Prefața* volumului *Limbă și cultură*, “Toate [studiile din acest volum] laolaltă au la bază cercetarea fenomenului lingvistic în legătură cu istoria și cultura noastră” este valabilă nu numai pentru articolele cuprinse în acest volum, ci pentru întreaga sa activitate științifică. Vezi în acest sens Matilda Caragiui-Marioțeanu, *art. cit.*, p. 468-469; Mircea Borcilă, *Theodor Capidan și studiile de etnolingvistică*, în “Memoriile Secției de Științe, Literatură și Arte”, seria IV, tomul II (1979-1980), 1981, p. 179-196; idem, *Opera lingvistică a lui Theodor Capidan*, în “Cercetări de lingvistică”, XXIV, 1979, nr. 2, p. 139-140.

¹⁰ Convins de rolul deosebit de important pe care păstoritul l-a avut de-a lungul timpului în viața românilor din sudul Dunării, Th. Capidan a acordat acestei îndeletniciri o atenție deosebită, reușind să surprindă toate aspectele și toate consecințele care decurg din acest *mod de viață*. Importante sunt, în acest sens, și precizările sale privind formele sub care se practica păstoritul la aromâni: *transhumanța*, *semi-nomadismul* și *nomadismul* (vezi *Macedoromânii. Etnografie, Istorie, Limbă*, București, 1942, p. 92 și idem, *Românii nomazi. Studiu din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice*, Cluj, 1926, p. 10, 11, 14).

¹¹ Concluziile la care ajunge Th. Capidan cu privire la repartitia teritorială a grupurilor de români în perioada anterioară despărțirii dialectale întăresc teza susținută de S. Pușcariu.

românii nordici, din care au ieșit dacoromânii și din aceștia mai târziu s-au desprins istroromânii; și alta de sud, pentru românii sudici, din care au ieșit aromânii și meglenoromânii” (*ibid.*, p. 61).

Totodată, savantul aromân a susținut și a demonstrat, folosind drept argument numărul mare de “particularități – aproape 40 de puncte de deosebiri esențiale – proprii numai graiului meglenit [sic!], care nu se găsesc nici în aromână și nici în dacoromână” (*ibidem*, p. 58), statutul de dialect al meglenoromânei.

Bun cunoscător al limbilor popoarelor din sud-estul Europei (bulgara, neogreaca, albaneza, turca, precum și a dialectelor românești sud-dunărene) și al teritoriului balcanic, savantul aromân a studiat și anumite aspecte ale *relațiilor limbii române cu limbile balcanice*¹², abordând, cum era și firesc, și problema substratului limbii române.

Cu privire la ultimul aspect, deși considerase inițial că doar o mică parte din elementele comune limbii române și limbii albaneze se datorează “identității elementului autohton” (*Raporturile albano-române*¹³, p. 483), marea majoritate a acestora reprezentând, în opinia sa, rezultatul unor *influențe reciproce*, mai târziu însă, Th. Capidan își va modifica radical poziția, atribuindu-le, în cea mai mare parte, “moștenirii comune albano-române din epoca preromană” (*Limbă și cultură*, p. 199).

Influența substratului¹⁴, apreciază Th. Capidan, nu s-a manifestat doar la nivel lexical, ci și în fonetică și morfologie (de exemplu, “rostirea” lui *a* ca *ă*, postpunerea articolului, întrebuințarea participiului ca substantiv verbal, rotacismul etc.). Totodată, savantul aromân a evidențiat faptul că o parte din elementele autohtone¹⁵ existente în dacoromână, lipsesc din dialectele aromân și meglenoromân.

Dintre problemele importante pentru istoria limbii române abordate de savantul aromân în studiile sale consacrate *raporturile lingvistice și*

Vezi în acest sens S. Pușcariu, *Asupra reconstrucției românei primitive*, în *Cercetări și studii* (ediție îngrijită de Ilie Dan), București, Ed. Minerva, 1974, p. 57-101; idem, *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici, A. Byhan, II. *Introducere, gramatică, caracterizarea dialectului istroromân*, București, 1926, p. 362-363; *Limba română*. I. *Privire generală*, București, Ed. Minerva, 1976, p. 225-256.

¹² Pentru bibliografia lucrărilor lui Th. Capidan, vezi Elisabeta Faiciuc, în “Cercetări de lingvistică”, XXIV, 1979, nr. 2, p. 145-158.

¹³ Th. Capidan, *Raporturile albano-române*, în “Dacoromania”, II (1921-1922), 1922, p. 444-544.

¹⁴ Vezi și Gr. Brâncuș, *Theodor Capidan și problemele substratului limbii române*, în “Limba română”, XXVIII, 1979, nr. 5, p. 481-485.

¹⁵ Constatarea aceasta a făcut-o, de fapt, înaintea lui Th. Capidan, S. Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, în “Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie”, Halle, XXVI, 1910; pentru versiunea în limba română vezi idem, *Cercetări și studii*, p. 90; idem, *Limba română*, I, p. 266-267, *Limba română* II, p. 325.

*culturale slavo-române*¹⁶ amintim: stabilirea perioadei¹⁷ în care au pătruns primele împrumuturi slave în limba română (Th. Capidan apreciază că influența veche slavă este anterioară secolului al X-lea, dar nu mai veche de secolul al VIII-lea), caracterul acestor împrumuturi (deși admite, ca și majoritatea lingviștilor români și străini, că cea mai mare parte a elementelor slave intrate în limba română (fără deosebire dialectală) prezintă “un caracter specific bulgăresc”, Th. Capidan susține, pe baza cercetării reflexului românesc *un* al vechiului sunet slav nazal *o*, și caracterul sârbesc pentru o parte din împrumuturile în discuție (vezi *Elementul slav în dialectul aromân*, p. 38-39)), fondul lexical de origine slavă comun dialectelor românești (analizând comparativ cuvintele de proveniență slavă veche din lexicul aromânei, dacoromânei și meglenoromânei, Th. Capidan apreciază că cele trei dialecte au în comun 72 de asemenea termeni¹⁸, deși, datorită faptului că o parte din aceste elemente există și în albaneză și în neogreacă “s-ar putea presupune că ele ar fi putut intra în aromână ceva mai târziu, după despărțirea ei de limba română comună tuturor dialectelor, o dată cu pătrunderea lor în limbile albaneză și greacă, mai cu seamă dacă și din punct de vedere formal ele n-ar prezenta ceva care să fie propriu dezvoltării lor pe teren românesc” (*ibidem*, p. 27-28).

Totodată, trebuie menționat faptul că Th. Capidan este primul lingvist care a studiat în mod sistematic influența limbii române asupra limbilor slave meridionale, în special asupra bulgarei. Dacă în ceea ce privește influența limbii române asupra limbii sârbe, savantul aromân s-a mulțumit să facă doar câteva observații, în schimb, influenței¹⁹ limbii române asupra

¹⁶ Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-române. I. Influența română asupra limbii bulgare*, în “Dacoromania”, III (1922-1923), 1924, p. 129-238; idem, *Elementul slav în dialectul aromân*, în “Academia Română. Memoriile Secțiunii literare”, seria III, tomul II, Mem. 4, 1925, p. 289-379; idem, *Din vechile raporturi lingvistice slavo-române*, în *Limbă și cultură*, p. 215-226; idem, *Elementele sud-slave în limba română și elementele românești din limbile slave meridionale*, în *Limbă și cultură*, p. 227-242.

¹⁷ Pentru soluționarea acestei probleme Th. Capidan analizează influența slavă din dialectul aromân, inaugurând astfel “o etapă nouă în cercetarea fondului lexical după origini al dialectelor românești sud-dunărene” (Elena Scărlătoiu, *Relații lingvistice ale aromânilor cu slavii de sud. Cuvinte de origine slavă*, București, 1980, p. 5).

¹⁸ Vezi și *Meglenoromâni*, I, p. 88-89.

¹⁹ Rezultatele obținute de Th. Capidan privind influența românească asupra lexicului limbii bulgare au fost confirmate de cercetătorii Silvia Niță Armaș, Nicolae Pavliuc, Dorin Gămulescu, Tiberiu Pleter, Teodora Alexandru, Mihai Mitu, Maria Osman-Zavera, Ion Rebușapcă, Anton Tănăsescu, Elena Timofte, Dumitru Zavera, în *L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves*, București, 1968 (extras din “Romanoslavica”, XVI), apud D. Macrea, *Studii de lingvistică românească*, București, EDP, 1970, p. 11-12.

limbii bulgare, i-a consacrat un studiu amplu²⁰, bazat pe un bogat material extras din diferite monografii privitoare la industria casnică, din glosare regionale, din cunoscutul dicționar al lui N. Gerov, cu suplimentul lui T. Pančev, *Rečnik na bālgarski ezik s tālkuvanie rečite na bālgarski i na russki* (I-IV, Plovdiv, 1895-1904, 1908) etc.

Theodor Capidan a făcut unele aprecieri și în ceea ce privește mult discutata *uniune lingvistică balcanică*. Cu toate că în această problemă “nu aduce numeroase elemente noi, el trebuie considerat, alături de Sextil Pușcariu, printre savanții care au pus bazele cercetării strict științifice a relațiilor cultural-lingvistice interbalcanice”²¹.

În opinia savantului aromân, “aspectul sud-est european” al limbilor din această regiune se datorează în primul rând unor “cuvinte de civilizație comună, cu o asemănare izbitoare în evoluția lor semantică” și unor trăsături comune în “frazologie și proverbe” și mai puțin unor principii de “construcție morfologică” (*Limbă și cultură*, p. 192-193), așa încât, deși inițial acceptase ideea unei *unități lingvistice balcanice*²², în studiile ulterioare va susține că nu se poate vorbi de limbile balcanice ca despre o “unitate lingvistică, comparabilă unităților care au la bază o origine comună, ca limbile romanice sau germanice” și, în consecință, că o lingvistică balcanică înțeleasă ca studiu al limbilor înrudite nu are nici o justificare (*ibidem*, p. 209).

Un alt aspect al contactului lingvistic dintre populațiile balcanice și românii sud-dunăreni îl constituie bilingvismul și chiar plurilingvismul acestora din urmă. Deși încă de la începutul secolului al XX-lea au fost semnalate diferite aspecte ale acestui fenomen, aprecierile lui Th. Capidan constituie “prima încercare de sinteză în acest sens la noi”²³.

Dacă observațiile cu caracter strict teoretic sunt puține și nu aduc inovații, în schimb, aprecierile și concluziile bazate pe exemple extrase din materialul cules la fața locului sunt deosebit de valoroase.

²⁰ *Raporturile lingvistice slavo-române. I. Influența română asupra limbii bulgare*, p. 129-238.

²¹ M. Borcilă, *Theodor Capidan și studiile de etnolingvistică*, p. 187.

²² “[...] în limba fiecărui popor din Peninsula Balcanică, inclusiv [a] român[ilor], în afară de elementul constitutiv, specific pentru fiecare limbă în parte, mai intră ceva care, la prima vedere, ar părea că nu-i nici grecesc, nici albanezesc [sic!], nici românesc, nici slav, însă care, nu numai că este ceva comun pentru fiecare din aceste limbi, dar pare așa de firesc, încât toate aceste limbi, deși au cuvinte deosebite, se pot reduce la una și aceeași limbă-tip, pentru care numai dacă am vrea să-i schimbăm cuvintele – fără a ne mai preocupa de frazeologie sau sintaxă – am putea obține orice limbă balcanică am dori: greacă, albaneză, română sau sârbă” (*Raporturile lingvistice slavo-române*, p. 132).

²³ Mircea Borcilă, *Opera lingvistică a lui Theodor Capidan*, p. 143.

Th. Capidan operează o clasificare a tipurilor²⁴ de bilingvism, identificând două forme ale acestuia: *natural (inconștient) (Limba și cultură*, p. 55) și *voit (cult) (ibidem*, p. 54). Această clasificare este completată cu observații și exemple privind cauzele, evoluția și consecințele bilingvismului, savantul aromân surprinzând atât fenomenul de interferență lingvistică (“încălcarea normelor lingvistice ale unuia dintre idiomurile aflate în contact”²⁵) – considerat a fi prima fază a tendinței permanente spre convergență lingvistică a idiomurilor aflate în contact²⁶, precum și dispariția, în final, a unuia dintre idiomuri²⁷.

În ansamblul bogatei activități științifice a lui Th. Capidan, studiile de toponimie ocupă un loc deloc neglijabil. Interesul pentru toponimie, în special pentru cea sud-dunăreană, i-a fost insuflat din timpul studenției la Leipzig, când, în cadrul ședințelor comune ale Institutului de limbă română și ale celui de limbă bulgară din anul universitar 1906-1907, conduse de G. Weigand, Th. Capidan ține o comunicare despre numele de locuri slave din Tesalia și Epir²⁸.

De-a lungul timpului, în numeroasele studii consacrate populațiilor românești sud-dunărene și idiomurilor vorbite de acestea, Th. Capidan a oferit explicații etimologice întemeiate pentru un număr mare de toponime. Mai mult, câteva dintre aceste nume topice au fost utilizate de savantul aromân pentru susținerea teoriei sale privind autohtonismul unor aromâni în Grecia (este vorba de câteva toponime care prezintă transformări fonetice întâlnite doar în elementele latine ale limbii române: *Băiasa* (< lat. *Vavissa*, cu transformarea lui *v* inițial în *b*), *Lăsun* (< *Elasona*, cu transformarea lui *o* accentuat în poziție nazală în *u* – absența vocalei finale din forma actuală nu constituie o problemă, susține Th. Capidan, deoarece orașul grecesc este menționat și sub forma *Ελλάσσων* și *Ολασσων*, deci fără *-a* final, iar afereza lui *e-* era un fenomen cunoscut în limba greacă) și *Sărună* (< lat. *Salona*, cu transformarea lui *-l-* intervocalic în *r*) (*Aromânii*, p. 27-28)) sau au constituit indicii în stabilirea unor aspecte legate de modul de viață (mai precis, de îndeletnicirile) românilor din sudul Dunării (de exemplu, toponime precum *Mirindzu*, *Băciliș* etc., alături de termenii

²⁴ Pentru diversele tipologii ale bilingvismului vezi Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997; Marina Ciolac, *Sociolingvistica românească*, București, 1999, p. 140-141.

²⁵ Marina Ciolac, *op. cit.*, p. 142.

²⁶ Vezi *ibid.*

²⁷ Astfel, după cum bine se știe, anumite “tulpini” ale românilor sud-dunăreni au fost asimilate de masele de greci, slavi sau albanezi, iar o altă parte a acestor români stăpânește mai bine limba secundară.

²⁸ Vezi V. Frățilă, *Gustav Weigand și onomastica balcanică*, în idem, *Lexicologie și toponimie românească*, Timișoara, Ed. Facla, 1987, p. 155-183, în special, p. 162-163.

pastorali păstrați în dialectul meglenoromân, demonstrează că “îndeletnicirea meglenoromânilor cu păstoritul era tot așa de întinsă ca agricultura” (*Românii nomazi*, p. 332)).

Interesul special manifestat de savantul aromân în ultimii ani ai activității sale științifice pentru studiul numelor topice s-a concretizat și în două lucrări speciale: *Toponymie macédo-roumaine*²⁹ (prima lucrare în care este cuprinsă, pe cât a fost posibil, toponimia aromânească și meglenoromână) și *Numele geografice din România și Dicționarul toponimic român*³⁰.

Din ideile expuse de Th. Capidan în ultima lucrare, reținem o remarcă importantă privind toponimia rurală geto-dacă, și anume, că numele de localități, în general tetrasilabice, erau compuse din două elemente: *determinantul* (variabil) și *determinatul* (invariabil): *-dava* (*-deva*) la geto-daci (*Buridava*, *Capidava* etc.) și *-para* (*-pera*) la tracii din sudul Dunării (*Druzipara*, *Bessapara* etc.) (*Numele geografice din România și Dicționarul toponimic român*, p. 16). Savantul aromân este primul³¹ care încearcă să explice această deosebire oarecum surprinzătoare, dat fiind faptul că tracii și geto-dacii vorbeau aceeași limbă.

În demersul său, Th. Capidan pornește de la configurația fizică a regiunilor ocupate de geto-daci și a celor ocupate de tracii, considerând că aceasta a determinat, într-un fel sau altul, folosirea (alegerea) unuia dintre cele două elemente: *-dava*, respectiv *-para*. Astfel, savantul aromân apreciază că elementul *-para* provine din rădăcina indoeuropeană **per-* “a duce dincolo, a transporta, a trece” și are sensul de “vad, trecătoare, drum”, fiind astfel termenul cel mai potrivit pentru a desemna amplasamentul așezărilor trace, situate, datorită caracterului prin excelență orografic al regiunilor din sudul Dunării, “pe văi, de-a lungul drumurilor și al trecătorilor” (*ibidem*).

Ca etimon³² al cuvântului *-dava*, Th. Capidan propune rădăcina indoeuropeană **dhe* “a pune, a așeza”, însemnând la origine “așezare, sat”, semnificație ce corespunde unei necesități determinate de configurația geografică a ținuturilor din nordul Dunării, “geto-dacii, care în cea mai

²⁹ În “Langue et Littérature”, III, 1946, nr. 1-2, p. 5-130.

³⁰ București, 1946. Extras din “Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii literare, seria III, tom. XV, Memoriul 3.

³¹ Vezi Romulus Todoran, *Toponimia românească în studiile lui Theodor Capidan*, în *Analele Academiei*, 29, 1980, Anul 113 (1979), p. 195.

³² Preocuparea lui Th. Capidan pentru etimologie este ilustrată atât de numeroasele articole consacrate exclusiv stabilirii originii unor cuvinte (vezi bibliografia lucrărilor lui Th. Capidan întocmită de Elena Faiciuc), cât și de etimologiile stabilite în paginile *Dicționarului Academiei*, *Dicționarului meglenoromân*, precum și în glosarele din cuprinsul unor lucrări ca *Toponymie macédo-roumaine*, *Elementul slav în dialectul aromân* etc.

mare parte erau agricultori și își aveau satele mai mult în câmpie, [având] nevoie pentru denumirea satelor lor de un cuvânt care să însemneze, simplu, <așezare>” (*ibid.*).

Un aspect mai puțin cunoscut al activității științifice a savantului aromân îl constituie colaborarea la realizarea *Dicționarului Academiei*. De o deosebită complexitate, munca lexicografică presupune nu doar temeinice cunoștințe necesare “stabilirii și clasării înțelesurilor, a căutării celei mai potrivite definiții, a urmării dezvoltării istorice, a repartiției, vitalității și circulației cuvintelor, în literatură și în graiul viu, precum și căutarea etimologiei”³³, ci și multă dăruire și perseverență (“Vă văd zilnic pe d-voastră [sic!] și pe d-l Lacea, stând nemișcați trei și patru ceasuri în șir, înaintea fișelor. Nu o dată v-am văzut rupând un articol, la care ați muncit o săptămână, pentru ca să-l începeți din nou, după o nouă orânduire a sensurilor, care vi se pare mai firească și mai logică, și cu o nouă repartizare a numeroaselor citațiuni [sic!]”³⁴), astfel că, privită din această perspectivă, munca efectuată de savantul aromân și de C. Lacea apare ca fiind deosebit de solicitantă, de “istovitoare”³⁵, implicând un uriaș “sacrificiu de timp și energie”³⁶.

Th. Capidan a colaborat parțial și la elaborarea celei mai importante lucrări de dialectologie românească, *Atlasul lingvistic român*. A efectuat anchete pentru ALR II³⁷ la aromâni (punctul 010) și la meglenoromâni (punctul 012) și l-a asistat pe Sever Pop la unele dintre anchetele efectuate de acesta în vederea realizării ALR I³⁸: la aromâni (punctele 05, 06, 07, 08, 09) și la meglenoromâni (punctele 012, 013).

A redactat alături de D. Caracostea revista “Langue et Littérature”³⁹ și, în colaborare cu G. Murnu și V. Papacostea, a publicat “Revista macedo-română”⁴⁰.

Vasta și complexa operă a lui Th. Capidan, realizată de-a lungul unei vieți, conturează imaginea unui lingvist complet, care s-a înscris firesc pe linia științifică a școlii lingvistice clujene. Prin clasicele monografii consacrate meglenoromânei și aromânei, dar și prin valoroasele studii de

³³ S. Pușcariu, *Prefața la Dicționarul Academiei*, Tomul II, partea I, F-I.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Idem, în [Răspunsul d-lui S. Pușcariu la] discursul lui Th. Capidan, *Romanitatea Balcanică*, p. 66.

³⁶ Idem, *Prefața la Dicționarul Academiei*, Tomul II, partea I, F-I

³⁷ *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea a II-a, de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940.

³⁸ *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.

³⁹ Bulletin de la Section Littéraire rédigé par Th. Capidan et D. Caracostea. Académie Roumaine, vol. I, 1940 – IV, 1948.

⁴⁰ Vol. II, 1930 – III, 1931.

slavistică, toponimie, etnologie, prin cercetările consacrate elementelor de substrat precum și prin contribuția remarcabilă la redactarea *Dicționarului Academiei*, Theodor Capidan se impune în lingvistica românească și balcanică, numele lui devenind o referință obligatorie în lucrările de specialitate.

THEODOR CAPIDAN (1879-1953)

(Résumé)

Le linguiste d'origine aroumaine, Theodor Capidan (1879-1953) est l'auteur des travaux fondamentaux (de dialectologie, de toponymie, etc.) concernant les idiomes roumains du sud du Danube, l'aroumain et le méglénoroumain. Il a élaboré une théorie sur la patrie primitive des aroumains et des méglénoroumains, théorie acceptée aujourd'hui par la plupart de linguistes roumains et a démontré, en s'appuyant essentiellement sur des arguments linguistiques, le statut de dialect du méglénoroumain.

Il est aussi l'auteur de nombreux études concernant les divers aspects de l'histoire de la langue roumaine: les rapports linguistiques slaves-roumains (il a été le premier à étudier d'une manière systématique l'influence du roumain sur les langues slaves) et albanais-roumains, le problème de l'élément autochtone dans la langue roumaine, "l'union linguistique balkanique", etc.

Le savant aroumain a eu aussi un rôle essentiel dans la rédaction du grand dictionnaire de la langue roumaine, *Dicționarul Academiei*. Avec D. Caracostea, il a rédigé la revue "Langue et Littérature"; il a collaboré aussi avec G. Murnu et V. Papacostea à la parution de "Revista macedo-română".